

Stina Tegnhed

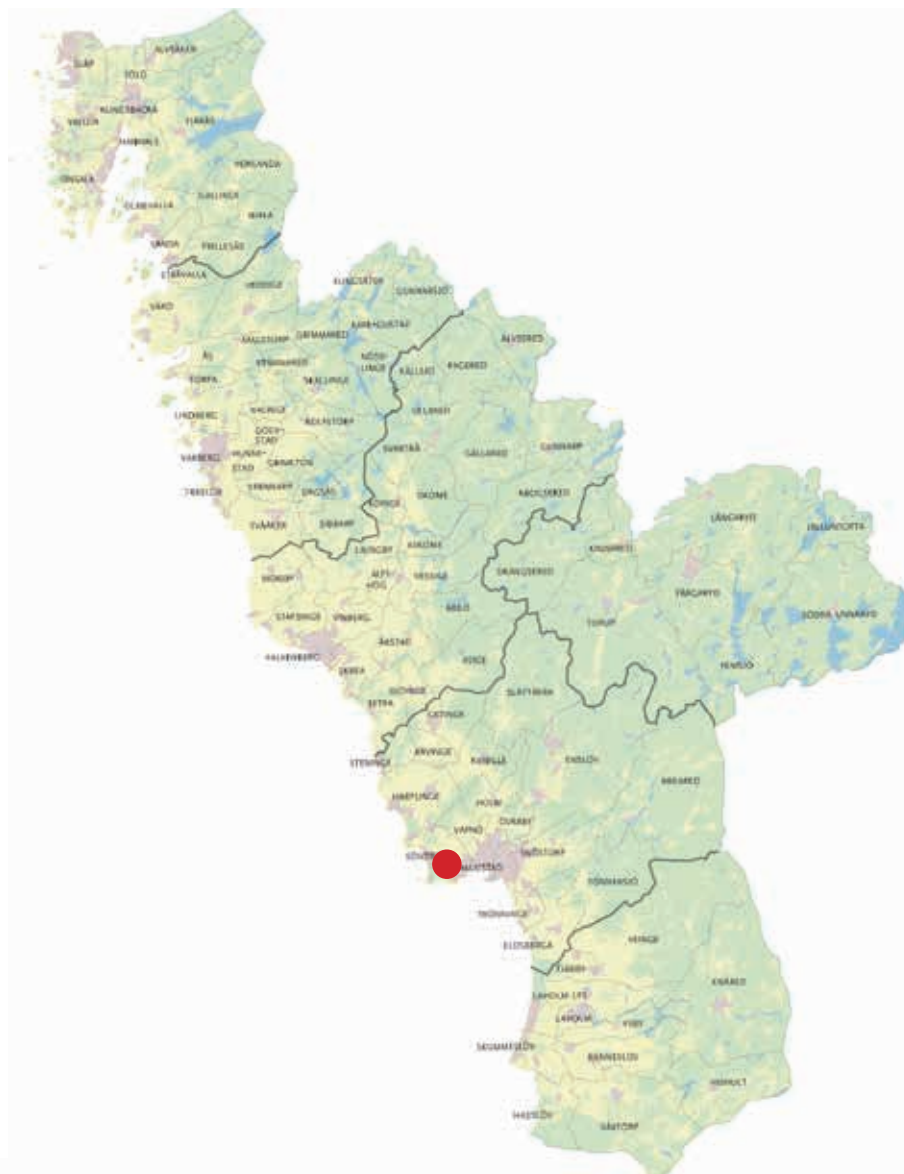
Schaktningsövervakning Söndrums kyrkogård

Halland, Halmstads kommun, Söndrums socken, Söndrum 5:1 och 11:1, Söndrums kyrkogård

Undersökningen utförd 2016

KULTURMILJÖ
HALLAND

KULTURMILJÖ
HALLAND

Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland

Uppdragsverksamheten, Halmstad 2016.

Arkeologisk undersökning 2016.

Omslagsfoto: Schaktet som löper från östra delen av kyrkan vidare söderut över kyrkogården.

Mot V. (Fotonr 2016-74-9). Foto: Stina Tegnhed.

Foto: Stina Tegnhed

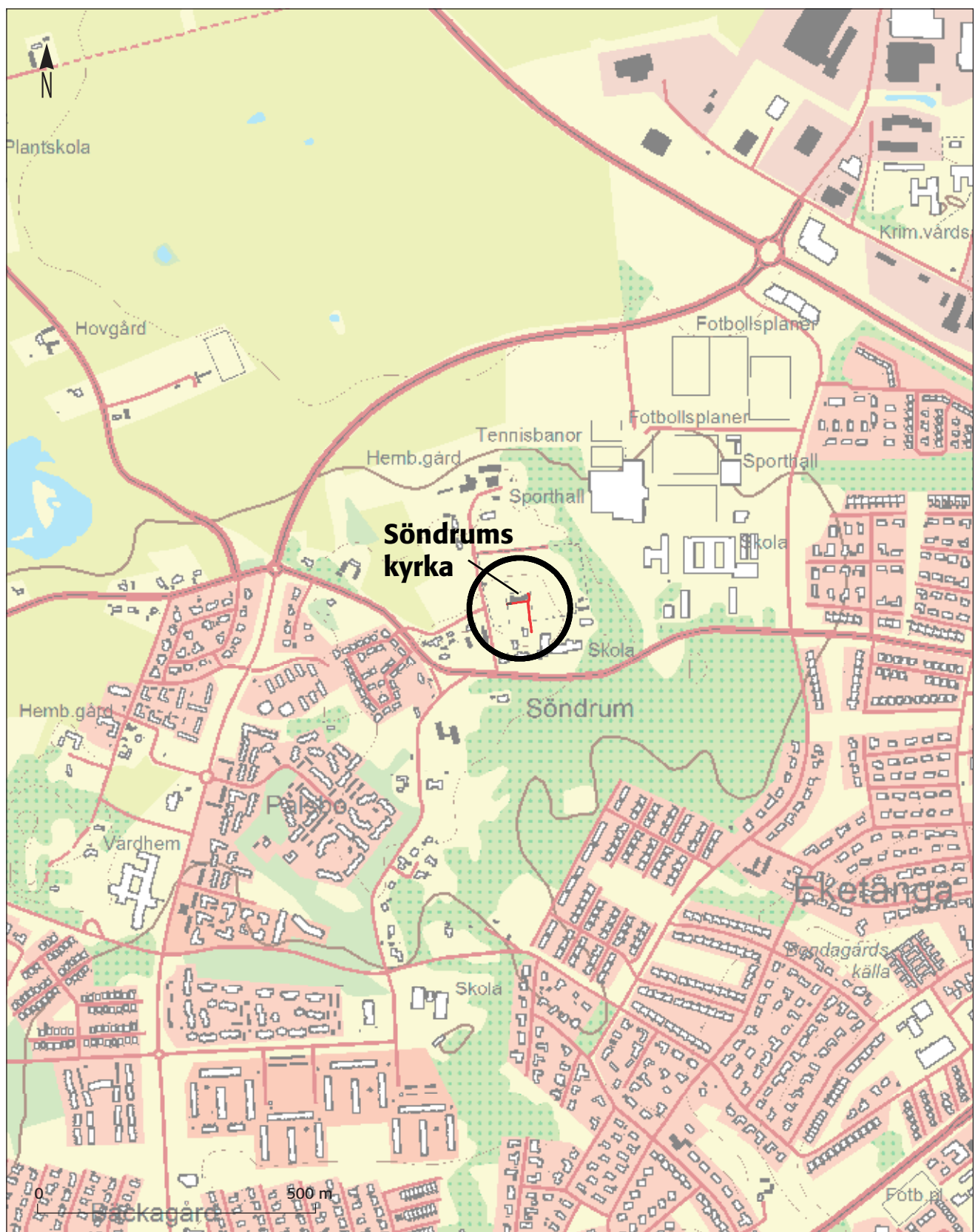
Layout: A. Andersson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.

Ärende nr ms2006/02316.

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	5
Syfte och metod	7
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Söndrums kyrka, kort historik	7
Undersökningsplanens måluppfyllelse	8
Resultat	8
Schakt söder om kyrkan	8
Schakt öster och sydost om kyrkan	8
Åtgärdsförslag	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Referenser	13

Figur 1. Fastighetskarta med Söndrums kyrka inringad samt undersökningsschakten i rött.
Skala 1:10 000.

SAMMANFATTNING

Kulturmiljö Halland har utfört en arkeologisk undersökning i formen av en schaktningsövervakning i samband med nedgrävning av fjärrvärmeservis till Söndrums kyrka. Fjärrvärmeservisen lades tillsammans med andra ledningar i ett schakt som löpte från den östra delen av kyrkan och följde grusgången vidare söderut över kyrkogården. I samband med schaktningsövervakningen dokumenterades även ytterligare ett schakt som grävdes för nedläggning av rör, vilket löpte i östvästlig riktning strax söder om kyrkans södravägg.

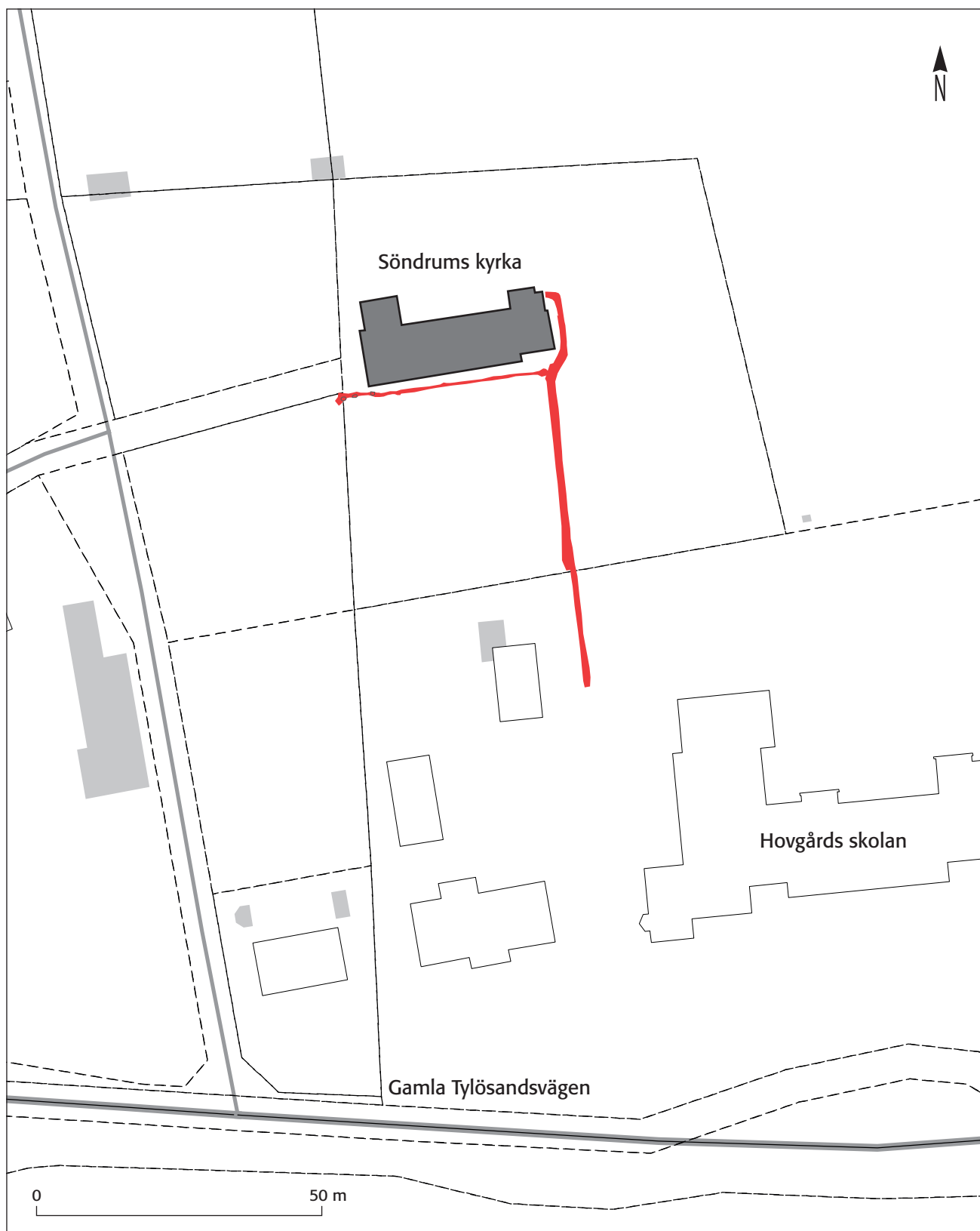
Schaktens djup var 0,4 respektive 0,8 meter och ned till detta djup kunde inga spår efter konstruktioner från den medeltida kyrkan eller spår efter äldre perioder skönjas. Inte heller några medeltida gravar påträffades i schakten.

Kulturmiljö Halland förordar inga ytterligare antikvariska insatser i ärendet.

BAKGRUND

Halmstad Energi och Miljö AB har ansökt om tillstånd hos Länsstyrelsen Hallands län att utföra schaktning för en fjärrvärmeservis till Söndrums kyrka, Söndrums socken, Halmstad kommun. Fjärrvärmeservisen planerades att förläggas i grusgången fram till östra delen av kyrkan i ett schakt med ungefärliga måtten av en meters djup och bredd. Ytterligare ett schakt för nedläggning av rör skulle även grävas längs kyrkans sydsida. Detta schakt skulle dock endast grävas ned till cirka 0,4 meters djup, varför det beslutades att det endast skulle besiktigas innan rören lades ned och schaktet höljdes.

Schaktningsövervakningen utfördes av Kulturmiljö Halland vid tre olika tillfällen i slutet av november och början av december månad 2016.

Figur 2. Undersökningsschaktens (röda) placering invid Söndrums kyrka och kyrkogård.
Skala 1:1000

SYFTE OCH METOD

I förfrågningsunderlaget från Länsstyrelsen står beskrivet att syftet med den antikvariska insatsen är att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera fornlämningen.

Den övergripande målsättningen består av att utifrån rådande kunskap fastställa och beskriva påträffade arkeologiska lämningars karaktär, tidsställning, omfattning, sammansättning, komplexitet och bevarandestatus. Resultatet ska kunna ligga till grund dels för länsstyrelsens bedömning av behovet av ytterligare beslut, dels för exploatörens vidare planering.

Undersökningen hade följande huvudinriktningar:

- Fastställa om det finns spår av konstruktioner från den medeltida kyrkan och dess föregångare eller om det finns bevarade kulturlager till exempel byggnationslager från uppförandet av kyrkan eller spår av aktivitet från äldre perioder.
- Fastställa eventuella medeltida gravars utbredning och intensitet på kyrkogården.

Undersökningen genomfördes som en schaktningsövervakning i samband med att schakten grävdes på öst- och sydsidan om kyrkan. Schaktningen utfördes genom att grusgång och underliggande jordmassor skiktvis avlägsnades med hjälp av en liten bandgående grävmaskin och handgrävning med spade.

Schakten dokumenterades med GPS och fotografering med digitalkamera. Inmätningarna är dokumenterade digitalt inom ramen för Intrasis Version 2.2 i projektet *Söndrum2016407F*. Vidare digital bearbetning har sedan utförts i Intrasis analysis och ArcGis.

SÖNDRUMS KYRKA, KORT HISTORIK

Söndrums kyrka är belägen på krönet av en moränhöjd, ungefär 37 meter över havet med den i landskapet lägre liggande Vapnöslätten i norr och dryga kilometer till havet. De äldsta delarna av den nuvarande stenkyrkan, ursprungligen med rektangulärt långhus och smalare, rakt avslutat kor tros härstamma från 1200-talet. Under senmedeltiden förlängdes kyrkan västerut och ett vapenhus på långhusets södra sida tillkom. Vapenhuset ska ha rivits år 1820. Ett trätorn som uppförts 1728, ersattes 1820 med det nuvarande tornet av sten med en spetsig spånklädd spira. År 1934 tillfogades en sakristia på korets norra sida och 1979 tillkom ett vapenhus på långhusets nordsida (Nilsson 2009:377).

Osäkra uppgifter gör gällande att denna medeltida romanska stenkyrka har föregåtts av en kyrka i trä (Andersson 1988:5, 27f). Ungefär 40 meter väster om

Söndrums kyrka undersökte Kulturmiljö Hallands arkeologer hösten 2013 en omfattande boplat från yngre järnålder – tidig medeltid (ca 500 - 1100 e.Kr.). Undersökningen föranleddes av att Söndrums församling skall utvidga kyrkogården västerut. Har det funnits en föregångare till 1200-tals kyrkan så uppfördes den möjligen av de boende i de tidigmedeltida husen inom boplaten (Tegnstedt in print 2016).

UNDERSÖKNINGSPLANENS MÅLUPPFYLLELSE

Djupet på schaktet som löpte från kyrkans östsida söderut över kyrkogården ändrades från 1,0 meter till att vara mellan 0,7 - 0,8 meter. Schaktet som grävdes längs med kyrkans sydvägg togs ej upp i undersökningsplanen då det planerade djupet var relativt ringa. Men då det hade schaktats och stod öppet då schaktningen vid kyrkans östvägg startade, kom det att dokumenteras genom inmätning med GPS och fotografering.

RESULTAT

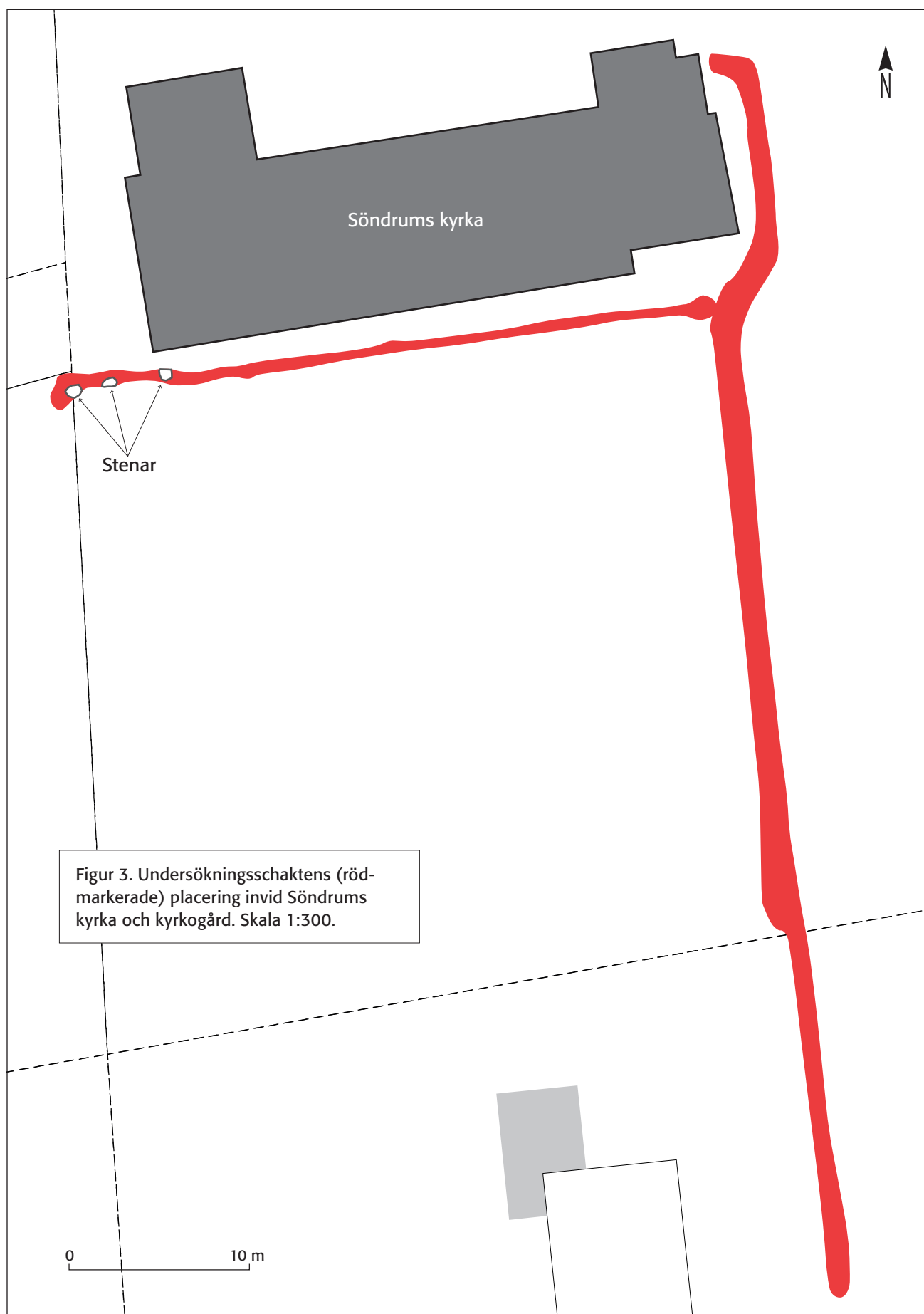
Schakt söder om kyrkan

Schaktet längs kyrkans södra vägg togs upp under slutet av vecka 47, utan antikvarisk medverkan, då djupet endast var cirka 0,4 meter. Schaktet inspekterades och dokumenterades av arkeolog måndagen den 28 november 2016. Schaktet löpte längs hela kyrkans södra vägg och var beläget i grusgången. I schaktväggarna syntes förutom översta lagret med grus, matjord med enstaka inslag av sten och något tegelkross. Några större stenar som syntes i den västra änden av schaktet mättes in (figur 3). Då endast deras översta del frilagts vid schaktningen är det svårt att bedöma om de möjligen kan ha tillhört en äldre konstruktion. Schaktet var 37 meter långt och bredden varierade mellan 0,5 - 0,9 meter. Schaktets djup var cirka 0,4 meter.

Schakt öster och sydost om kyrkan

Schaktet grävdes från kyrkans östra del och följde sedan grusgången vidare söderut över hela kyrkogårdens längd. Schaktet fortsatte utanför kyrkogårdsgrinden ytterligare 20 meter söderut innan det vek av österut för att ansluta till en av Hovgårdsskolans byggnader, cirka 16 meter österut. Schaktets längd inom kyrkogården mätte 50 meter och utanför cirka 36 meter.

Schaktet grävdes till 0,7 - 0,8 meters djup under dagens marknivå. Dagens marknivå uppmättes vid schaktet till 37,8 meter över havet vid kyrkobyggnaden för att bli lite lägre söderut vid kyrkogårdsgrinden där marknivån mättes till 37,05 meter över havet. Schaktet var cirka 1,5 meter brett i ytan, medans det i botten

endast var 0,9 - 1,0 meter brett. I den västra delen av schaktet grävdes det ned till endast 0,5 meter då några av rören skulle förläggas något ytligare än de som placerades i den östra delen av schaktet. I schaktväggen syntes ett cirka decimetertjockt bärlager av grus och jord, sedan följde mörkbrunsvart matjord, med ett rikligt inslag av rötter. I schaktet påträffades under schaktningen omrörda skelettdelar, men inget skelett låg in situ och inga nedgrävningar för gravar kunde urskiljas till det djup som schaktet grävdes. Fynden av skelettdelar upphörde några meter norr om kyrkogårdsgrinden. I schaktet påträffades översta delen av en större sten.

Närmast kyrkan var en stor mängd ledningar och rör nedgrävda sedan tidigare och medförde att de tiotalet nordligaste metrarna av schaktet var mycket stört av tidigare nedgrävningar och omrörda jordmassor. Fynd av två kisthandtag (figur 7) och några spikar troligen till kistor och enstaka beslag framkom i schaktet men ingen av dem bedömdes vara i ursprungligt läge. Ett av kisthandtagen påträffades i den norra delen av schaktet, cirka 2 meter öster om kyrkan och det andra påträffades 20 meter söder om det förra. De var lika i form och storlek och var 17 centimeter långa. Spiken mätte mellan 4–7 centimetrar. Inga fynd samlades in utan återdeponerades i schakten.

Utanför kyrkogården fortsatte schaktet ytterligare 20 meter söderut, för att sedan vika av 16 meter österut och ansluta till en av Hovgårdsskolans byggnader.

Figur 4. Schaktet söder om kyrkan, mot Ö (Fotonr 2016-74-1). Foto: Stina Tegnhed.

Det var endast de första 20 meterna söder om kyrkogårdsgrinden som inspekterades och mättes in. I denna del av schaktet skymtade två större stenar, möjligen berg i dagen. Matjordslagret under den asfalterade ytan minskade till 0,4–0,5 meter utanför kyrkogården. Undergrunden bestod av moräninblandad brun sand.

Figur 5. Schaktet öster om kyrkan. Anslutningen till kyrkans östvägg är framschaktad. Mot NV (Fotonr 2016-74-2). Foto: Stina Tegnhed.

Figur 6. Översikt schaktet som löper från kyrkans östra del vidare söderut över kyrkogården. Sand att placera rören i har lagts ned i schaktet. Mot N. (Fotonr 2016-74-5). Foto: Stina Tegnhed.

Figur 7. Fynd av kisthandtag och troliga kistspikar samt ett beslag har lagts upp i grusgången för fotografering. (Fotonr 2016-74-8). Foto: Stina Tegnhed.

ÅTGÄRDSFÖRSLAG

Kulturmiljö Halland föreslår inga ytterligare antikvariska insatser i ärendet. Schaktning i kyrkobyggnaden och på kyrkogården bör även fortsättningsvis övervakas eller förundersökas, beroende på schaktens storlek, djup och placering.

REFERENSER

- Andersson, C. M. 1988. *Söndrums kyrka*. Halmstad
- Nilsson, I-M. 2009. *Mellan makten och himmelriket. Perspektiv på Hallands medeltida kyrkor*. Lund Studies in Historical Archaeology 12. Lund
- Tegnhed, S. 2016. Artikel: Brunnen på gårdsplanen invid Trelleborgshuset i en omvälvande tid.
- Underrubrik: Kulturmiljö Hallands arkeologer undersöker fornlämningen Söndrum 98:1 i kyrkbyn – en boplatz från yngre järnålder – tidig medeltid. I Keck, B. (red) *Söndrums hembygdsförenings årsbok 2016* Halmstad

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 431-7644-16

Eget dnr: 2016 - 407

Uppdragsgivare: Halmstad Energi och Miljö AB

Utförandetid: 2016-11-28 – 2016-12-06

Personal: Stina Tegnhed

Fastighet: Söndrums kyrka och kyrkogård, Söndrum 11:1 och 5:1

RAÄ nummer: -

Höjdsystem: RH 2000

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Undersökt yta: 110 löpmeter schakt, med varierande bredd från 0,5 - 1,5 meter

Dokumentation: Samtliga schakt och anläggningar är dokumenterade digitalt inom ramen för Intrasis Version 2.2. Intrasis projektnr *Söndrum2016407F*. Allt arkivmaterial förvaras i Kulturmiljö Hallands arkiv, Halmstad. Fotonummer 2016-74-1 – 2016-74-9

Fynd: Inga fynd samlades in

Datering: -

KULTURMILJÖ
HALLAND

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00

E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se

